

Svenska medeltida termer för rustningar

Inom rustningsterminologi såväl som kläder från medeltid råder ibland stor förvirring. Engelska och franska termer samsas tillsammans med lokala termer och latin. Dessutom används termer från hela medeltiden och under 500 år ändrades både rustning och termer. Skillnader i rustning som var uppenbara för dem har gått förlorade för oss. Vi har nu föga aning vad som skiljer en aketon från en gambeson. Nya tolkningar har gjorts som vissa använder sig av, vissa inte. Inom Albrechts össor försöker vi värna om den svenska medeltida terminologin och letar med ljus och lykta efter samtida termer. Här följer en liten sammanfattning av något vi funnit.

Tygh

Den medeltida benämningen för krigsmateriel var Tygh. detta gäller i viss mån fortfarande. De som gjort värnplikt vet att tygförådet är det som man hämtar sina vapen ifrån. Detta används i Erikskrönikan 'ok redde sik tha wapn ok tyghe' sid 30

Pekkilhuvva

Kallad Bascinet vanligtvis. 1350 säljer en viss Niklas Pekkilhuvva jord i Kalmar. Hans vapen visar en Bascinet med fjällanventail. Raneke sid 593

Även kung Magnus Eriksson var stolt ägare till ”*jtem vnam pekkelhwæ. cum slappor.*” vad en 'Slappor' är är höljt i dunkel. Kanske visir. Kanske ett nedhängande ringtygh.

Plata

En rustning för bålen bestående av stål- eller järnplattor nitade på insidan av läder eller tyg. Även kallad coat of plates, Visbyharnesk, överdragsrustning.

Erikskrönikan nämner dessa många gånger.
”mahrg plata bleff ther ospent” -sid 57
“Hielma plator och panzere” -sid 30
”min hielm min brynia ok min plata” sid 37
”Harnisk plator ok anat meer” - sid 106
för att nämna några exempel.

Även Kung Magnus hade en, fast han hade glömt den i Norge ”*et vna platæ remansit in akersborgh.*”

Panzar

En tygrustning, att ha under annan rustning eller för sig själv. Kallas annars Gambeson, Aketon. Erikskrönikan kallar den Panzar eller panzare.

“Hielma plator och panzere” -sid 30

Att den nämns tillsammans med platan visar att den inte bara är 'ett pansar' utan något speciellt sådant. Under denna tid används bara plata, brynja och tygrustningar vad man vet.

Kung Magnus Eriksson hade ”jtem vnum panzer”

Ett senare omnämnade av Panzare finns i stockholms tänkebok.

Kittelhatt/Järnhatt

Många omnämnade om denna hjälm som lever kvar än idag. Den hjälm lagen säger att folkuppståndet skall ha.

Muzza

Ringbrynjuhuv, en huv, av ringbrynja som bärs under en annan hjälm

Detta är den vanligaste tolkningen av ordet. Det påminner mycket om hur 'mössa' stavas under 1300-tal i olika dokument. Ingår som en del av den rustning folkuppståndet skulle ha.

En riddare testamenterar 1299 även sin ”cum sella muzam cum plata” Senare skall hans ”armatorum” (rustning) säljas för att ge pengarna till hans biktfar. Muzam var alltså inte del av rustningen, som troligen var en ringbrynja vid denna tid.

Brynja/ Malia

Ringpansar, ringbrynja.

Många omnämningen. Tex: Erikskrönikan igen.

”min hielm min brynja ok min plata” sid 37

Eller Karl Magnus -255

”oc före han i twa brynior.”

Riddar Ivan - Lejonriddaren -50

“brynior ok hiälma the sunder slitu.”

Som mailioharnisk nämns detta 1408 i ett brev.

”för en fating och ena plato och för ett *malaharnisk*, som han hadhe lant wårom fadher”

Kung Magnus ägde även ”jtem I. par maliotygh ” och ”I. par maliohuso.”

Harnisk

Harnisk är ett något luddigt uttryck. I Erikskrönikan talar man om ”Harnisk plator ok anat meer” - sid 106

Även: ”man saa ther margt eth harnisk blangt” -sid 117

Vilket skulle visa att det var av putsad metall. Kanske rör det sig om tidiga plåtrustningar för bälgen. Annars talar de om andra rustningsdelar. I Raven Von Barnekovs räkenskaper står att Kung Albrecht köper ’benharnesk’ för 4 öre. Kanske är det så att harnisk är en samlingsterm för rustningsdelar i

plåt?

Detta motsäges av termen Malaharnisk (mala/malia/malja, ring) som nämns i ett brev. Kanske är det bara ett allmänt ord för rustning.

Kopartygh - Hästrustning.

Tasteer - Stjärn, skydd för hästens huvud

Båda dessa enligt Sven-Bertil Jansson’s tolkningar av passagen på sid 106 i Erikskrönikan.

Men nämns även 1299 av ovanstående riddare som hästrustning ” *confero dextrarium meum cum cuparthy taster*”

Undersökningsunderlag:

Svenskt diplomatarium

Danskt Diplomatarium

Medeltida romaner 1300-tal

Erikskrönikan

Ivan Lejonriddaren

Karl Magnus

Flores ok Blanche flor

Medeltida dokument 1300-tal

Raven von Barnekows räkenskaper för Nyköpings Fögderi

Om Koningx Styrilsi

Magnus Erikssons Landslag

övrigt

Raneke/ Svenska Medeltidsvapen III

Kung Magnus boupteckning för Bohus slott.

<http://www.statensarkiv.se/default.aspx?id=2453&refid=4045>

Den testamenterande riddaren Anders 1299

<http://www.statensarkiv.se/default.aspx?id=2453&refid=4045>

Karl Magnus, en roman från sent 1300-tal

<http://www.nordlund.lu.se/Fornsvenska/Fsv%20Folder/index.html>

Ivan Lejonriddaren

<http://www.nordlund.lu.se/Fornsvenska/Fsv%20Folder/index.html>

Johan Käll

Albrechts Bössor

www.albrechts.se